THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.

אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די נייע אימיגראציע פאָליטיק

ווי מיר האָבן דאָס שוין מיט א געוויסער צייט צוריק פאראויסגעזעען, האָט די פעדעראלע רעגירונג קאַנטיק באשלאָסן צו פארוואנדלען די אימיגראציע פון א נאציאָנאלער, אין א לאָקאלער פראגע. לויט מעלדונגען פון אָטאווא, וועט די רעגירונג קירצלעך פארשלאָגן פאר'ן פארלאמענט א פלאן, לויט וועלכן יעדער פראָווינץ וועט דארפן פאר זיך אליין באשטימען איר אימיגראציע פאָליטיק, און דער אימיגראציע דעפארטמענט אין אָטאווא וועט בלויז זיין די אגענטור. דורך וועלכער די אימיגראנטן וועלן דארפן געקראָגן ווערן. מר. ענאן, דעפיוטי מיניסטער פון אימיגראציע, איז שוין דאָ אין ווינניפעג אויף א טור איבער'ן לאנד. מיט'ן צוועק צוצוגרייטן די פראָגעזעלע רעגירונגען צו דער נייער אייפנאהme וואָס זיי וועלן אויף זיך דארפן נעמען.

די פעדעראלע רעגירונג וויל זיך דערמיט קאַנטיק באפרייען פון א התחייבות, וואָס האָט געפירט צו אטאקעס און אומצופרידענהייט קעגן איר פון אלע זיינען. איר באשלוס איז געווארן בא'וונדערט רייף איצט, ווייל איר אימיגראציע פאָליטיק ווערט אין א גרויסער מאָס געהאלטן פאראנטוואָרט־לאך פאר דער הערשנדיקער ארבעטסלאָזיקייט. און ווייל די פראָווינצן באַשטייען דערפאר אויף דעם, אז זי, די פעדעראלע רעגירונג, זאָל בייטראָגן איר חלק פאר'ן אויפהאלט פון די ארבעטסלאָזע, וואָס זי האָט קיין השק נים צו טאָן.

מיט איר נייעם פלאן וויל די פעדעראלע רעגירונג פטור ווערן פון דער קריטיק און פון די תביעות וואָס ווערן געמאכט צו איר. זי שטעלט זיך אוועק אין דער לאגע פון א נייטראלער אגענטור, וואָס נעמט בלויז באשטעלונגען פון די פארשיידענע פראָווינצן און זעט צו דערפילן זיי. אָבער זאָגט זיי קיין דעות נים, וויפל און וועלכע אימיגראנטן זיי זאָלן קריגן, אָדער אויב זיי זאָלן איבערהויפט קריגן אימיגראנטן.

א גוטן אויסרייד פאר דעם דורכפיר פון דעם פלאן האָט איצט די פעדעראלע רעגירונג — דעם צורוקקער פון די נאטירלאכע רייכטימער צו דיפראָווינצן. דאָס זאָל זי, הייסט עס, אוועקשטעלן אין א לאגע, וואו זי קאָן מער ניט קאָנטראָלירן די קאָלאָניזאציע אין די באזונדערע פראָווינצן, און מוז דערפאר איבעראלאָן די אנגעלעגנהייט אין די הענט פון די פראָווינצן זעלבסט.

דאָס איז גיכער ניט מער ווי אן אויסרייד. אויסער די פריירי פראָווינצן, האָבן אלע אנדערע פראָווינצן אויך ביז איצט געהאט דעם קאָנטראָל איבער זייערע רייכטימער, און דאָך האָט דאָס ניט געשטערט דער רעגירונג צו ברייגנען אהין הונדערטער טויזנטער קאָלאָניסטן אָדער סתם אימיגראנטן און באזעצן זיי דארטן. זי וואָלט געקאָנט אזוי גוט אויך ווייטער אָנ־גיין מיט איר ארבעט אין די פריירי פראָווינצן אויף דעם זעלבן אופן, — ווען זי וואָלט נאָר געהאט דעם ווילן דאָס צו טאָן.

אָבער אָט דעם ווילן האָט זי קאָנטיק ניט. זי ווייל זיך באפרייען פון דער אחריות, ווייל זי קאָן ניט צופרידן שטעלן אלע צדדים, און ווייל ניט אויפרייצן די געפילן פון איין טייל פון דער באפעלקערונג אָבער א צווייטן, ווען זי קאָן דאָס לאסט ארויפלייגן אויף די פלייצעס פון די פראָווינציעלע רעגירונגען. זי קאָן דאָך איצט צו זיי מיט א טענה: "איר האָט אונז קריטיקירט, איר זיינט ניט צופרידן מיט אונזער אימיגראציע פאָליטיק, — טאָ נאָט אייך דאָס רעכט צו באשטימען די פראגע ווי איר ווינשט אליין, און מיר וועלן אייך העלפן בלויז דורכצופירן אייערע אייגענע פלענער".

וועט דער נייער פלאן אפשר זיין פאר דער פעדעראלער רעגירונג א טובה און א דערלייזונג, אָבער עס איז א גרויסער ספק, אויב ער וועט זיין א טובה פאר'ן לאנד. יעדנפאלס, וועט ער ארייגברייגגען א כאאס אין דער אימיגראציע פראגע, און די איינוואנדערונג וועט נאָך פיל מער באשרייענקט ווערן, ווי זי איז איצט.

די אימיגראציע איז פארט א נאציאָנאלע פראגע און ניט קיין לאָקאלע, שוין צוליב דעם אליין, וואָס צווישן די פראָווינצן זיינען ניטאָ קיין צוימטע גרעניצן, און דער אינטערפראָווינציעלער פארקער גייט אָן און מוז אָנגיין אומגעשטערט. ווען, למשל, מאניטאָבא זאָל זיין זייער ליבעראל בנוגע א געוויסן טיפ אימיגראנטן און סאסקאטשעוואן זאָל דעם דאזיקן טיפ דוקא ניט ווילן האָבן איר אירע גרעניצן. האָט די לעצטע ניט קיין שום מיטלען צו באשיצן זיך קעגן אן איבערוואנדערונג פון דעם דאזיקן טיפ פון מאניטאָבא קיין סאסקאטשעוואן. סיידן מען זאָל איינפירן א מין רוסישן תחום, צו־ליב וואָס עס וועט נויטיק זיין שוין אויך א שטרייגער אלגעמיינער פאס־פארטן סיסטעם . . .

די פראָווינציעלע רעגירונגען ווערן זיך נאטירלאך, רעכענען בלויז מיט די לאָקאלע באדינגונגען, — ניט נאָר עקאָנאָמישע, נאָר אויך פאליטי־שע. ווען דאָ ניט לאנג האָט זיך אויפגעהויבן די פראגע ווען אריינגלאָזן אין לאנד דריי טויזנט פון די אנטלאָפענע פון רוסלאנד מענאָניטן, און די פעדע־ראלע רעגירונג האָט ניט געוואָלט דאָס שטעלן אויף זיך און האָט זיך ווענדעט מיט אָנפראגעס צו די פראָווינצן. האָט יעדע איינע פון די דריי פראָווינצן אָפּגעזאָגט זיך פון אויפצונעמען זיי. עס איז געווען קלאָר ווי דער טאָג, אז אָט די דריי טויזנט ארבעטזאמע פארמערס וואָלטן געווען א געווינס פאר וועלכן ס'איז פראָווינץ, אָבער די פראָווינציעלע רע־גירונגען האָבן זיך געמוזט רעכענען מיט די שטימונגען פון בישאָפ לאיד און זייגע אָנהייננגער, — א קליינע גרופע רעאקציאָנערן וואָס שרייען אָבער זייער הויך, — און ניט ארייגלאָזן די מענאָניטן.

וואָלט די פעדעראלע רעגירונג געהאנדלט אין דעם פאל אויף איר איינענער אחריות, וואָלט זי זיכער ארייגגעלאָזן די מענאָניטן. די פארר־קאנטן און ארבעטער פון אָנטעריאָ, למשל, וואָלטן ווייניק אָפּגעשראָקן זיך פאר די בישאָפ לאיד, און זיי וואָלטן זיך ניט געגומען צום הארצן וואָס נאָך דריי טויזנט "פרעמדע" ווערן "אומריין מאכן" בישאָפ לאיד פראָווינצן, אבי דאָס וואָלט געשאפן א גרעסערן מארק פאר סחורות און אבי דורכדעם וואָלטן אמווייניקסטנס נאָך דריי טויזנט ארבעטער באַ־זארגט געווארן מיט ארבעטס מעגלאכקייטן.

די אימיגראציע פראגע וועט, לויט דעם נייעם פלאן, פון איצט אָן אין זייטער באהאנדלט ווערן אויף א לאָקאלן, פראָווינציעלן, "קליין־שטעטל־דיקן" אופן, — אָן א נאציאָנאלן פארנעם, אָן די אלגעמיינע נאציאָנאלע אינטערעסן אין זיינען.

דאָס וועט מוזן שאפן אָן א צאָל שווערקייטן אין רייבונגען, וועלכע ס'איז דאָ שווער אויסצורעכענען. און דאָס וועט פירן צו אזעלכע קאָמפּלי־קאציעס און פלאנטערס, וועלכע עס וועט זיין שווער פאנאדערצופלאנטערן. און, אין דער אונטערשטער שורה, וועט די פינאנציעלע פארארנטוואָרטלאָ־קייט ווערט ארויפגעלייגט אויף די פראָווינצן דורך דעם נייעם פלאן, און דער פארלאנג זי אויסצומיידן, פירן צו דעם, אז די אימיגראציע זאָל געשניטן ווערן צום מינימום. און דאָס וועט מוזן טארמאָזירן די אנטוויקלונג פון די פראָווינצן און פון זייערע נאטירלאכע רייכטימער.

די נאציאָנאלע היים פון ארמענער און קורדען

פון י. אייגער (ירושלים)

די אראבישע פרעסע אין סיריע ווייד־מעט די לעצטע צייט פיל אויפמערק־זאמקייט דער איבערוידלונג פון ארמע־נער קיין סיריע, וועלכע ווערט שטארק געשטיצט פון דער פראנצויזישער רעגי־רונג, אדער זי ווערט פון איר איינפאך דורכגעפירט. אין יאָר 1924 האָט די פראנצויזישע רעגירונג באשטימט א ספעציעלע קאמיסיע מיט וויקטאָר באר ראר אין דער שפיץ פאר דער ארמעני־שער קאָלאָניזאציע. און דאָס פראנצויז־זישע אויסערן מיניסטעריאום האָט דאָ־מאלסט אסיגנירט 335,000 פראנק אלס שטיצע פאר דער ארמענישער קאָלאָני־זאציע, וועלכע דער פעלקער בונד פירט דורך לויט'ן פלאן פון'ם באקאנטן פרינ־יאָף נאנסען.

מיט דער טרויעריקער לאגע פון דעם ארמענישן פאלק אין שטארק פאלאָיג־טערעפירט דער פעלקער בונד און נאָך מער — די פראנצויזישע רעגירונג. ווי עס איז באקאנט האָט דער פעלקער־בונד זיך באשעפטיקט מיט דער פראגע ווי ארום איינצואדרענען די ארמענישע פליכטלינגע און האָט פאר דעם דאזיקן צוועק אין פארבינ־דונג מיט דעם טראָגן זיך איצט ארום קאנגנען אז אין די נאָענטסטע מאָנאטן מען אויף קוקן בארן פאר ארמענישע קאָלאָניזאציע אין פארשיידענע ארמע־נער — די פראנצויזישע רעגירונג. ווי עס איז באקאנט האָט דער פעלקער־בונד זיך באשעפטיקט מיט דער פראגע ווי ארום איינצואדרענען די ארמענישע פליכטלינגע אין ארמענען. לענדער, בולגאריע און סיריע. די פראָפאָנאנדע לטובת די ארמענער, וועלכע מ'האָט געפירט א י ן פראנקרייך, האָט געבראכט זייער וויכ־טיקע רעזולטאטן. ווען די פראנצויזן האָ־בען פארנומען סיריע האָבן די רעגירונגען אין ביירוט און פאריז באטראכט מיט דער גאנצער ערנסטקייט די פראגע ווי צו באזעצן די ארמענער אין די אומבא־זעצטע געגענדן פון סיריע, און זיי זיינען געקומען צום באשלוס אז עס איז נאָך פאראן אין סיריע גענוג פאר הונדערט טויזנטער איינוואנדערער, וועלכע וועלן אנטוויקלען צו בלאָן צו לאָסט און וועלן נאָך מיטהלפן דער אויפלעבונג פון לאנד. פון דאמאָלסט אָן האָט מען אנ־געפאנגען צו פארווירקלאכן דעם דאזיקן פלאן, ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס דאָ מוסולמאניש, נאציאָנאלע קרייזן זיי־נען שטארק אומצופריד. ווי מען זאָגט האָבן די פראנצויזן באנומען פאר די לעצ־טע צען יאָר איבערצופירן קיין סיריע מער ווי 80,000 ארמענער.

אָבער ווי עס ווייזט מיט די דערגרייכטע רעזולטאטן און האָבן באשלאָסן צו פאר־ווירקלאכן דעם פלאן שנעלער און אין א גרעסערן מאסשטאב. אקארשט האָט די רעגירונג אסיגנירט דריי מיליאָן פראנק פאר דעם דאזיקן צוועק און אין פארבינ־דונג מיט דעם טראָגן זיך איצט ארום קאנגנען אז אין די נאָענטסטע מאָנאטן מען איבערפירן קיין סיריע נייע 14,000 ארמענער.

די ארמענער ווייסן אז די אראבער קו־קען מיט חשד און אומצופרידענהייט אויף דער דאזיקער איינוואנדערונג אין דער־בער האָט א פראנצויזישער זשורנאליסט אליין אן ארמענער, — דערקלערט אין דער פרעסע דע צייט אין דעם פלאן פון די ארמענער. ער דערקלערט אז "די אר־מענער דיינען ניט צו פראאכפ'ן וועמעס עס איז אָרט אדער צו קאָנקורירן מיט וועמען. אין סיריע איז פאראן א סך אומ־באזעצטע געגענטן, וועלכע קאָנען פאר־וואנדלט ווערן אין א הימלאנד פאר די ארמענער, וואו זיי קאָנען זיך מערן און אנטוויקלען. צווישן די טייכן קאָבור און אפרת איז פאראן אומבאזעצטע גע־גענט מיט גוטן, פרוכטבארן באָדן, וועל־כער וואָרט אויף ארבעטס הענט. אויב דער דאזיקער שטח וועט באארבעט ווע־רען לויט היינטיקע סיסטעמען, וועט ער ווייטער קאָנען זיין דער שפייזער פון סי־ריע, ווי ער איז געווען אמאָל אין פערטן יאָרהונדערט בשעת די רוימער.

וואָס אנבאלאנגט פראנקרייך האָט זי דאָ צוויי מיינען: ערשטנס, ווייל ז י באזעצן די אומבאזעצטע געגענטן מיט ארבעטס פייאיקן פאָלק; צווייטנס, ווייל זי זיכערן די נאָרד גערניץ פון סיריע דורך א באפעלקערונג וואָס וועט אימער בלייבן טרייו אין וועט אָפּשלאָגן די אנ־פאלן פון אויסן. די ביידע מעלות גע־פינען זי אין די ארמענער. נאָך בעת די ארמענער האָבן די פראנצויזן מיטגע־האלפן דער איינזידלונג פון קורדן, וועל־כע זיינען אנטלאָפענע פון טערקיי. איצט מיט דעם קומען פון די ארמענער וועט די גרעניץ שוין זיין פולשטענדיק געזיי־כערט און די פראנצויזן וועלן קאָנען לע־בען רואיקער. מיט אנדערע וועדטער: מיט דער שאפונג פון אן ארמעניש־קור־דישער געגענט, אדער ארמעניש־קורדיי־שער נאציאָנאלער היים וועדט סיריע אָפּ־גערינגן פונם־אראבישן האלב־אינזל, צו וואָס פראנקרייך שטרעבט אימער. דאָס וועלבע, ווי די אראבער זאָגן, מוזן די ענגלענדער אין ארץ־ישראל — מיט דער הילף פון א אידישער נאציאָנאלער היים, רייסן זיי אראָפּ פון ארץ־ישראל פון אר־ביע.

לוידער האָבן מיר ניט קיינע סטאטיס־טישע ידיעות וועגן דעם, ווי אזוי ד י פראנצויזן האָבן איינגעאָרדענט די אכציק טויזנט ארמענער. מ'קאָן גלויבן אז ניט זייער גלענצענד, ווייל זיי האָבן דאָך קיין געלט אויף דעם ניט אויסגעגעבן. די גאנ־צע דאָך שטעקט מיט "געדונגענעם מי־ליטער", מיט אן אָרט "פרעמדן לעגיאָן", קיין ערגערעס איז נישטאָ ווי זיך צו באַ־זעצן לויט די אָנציינונגען פון פרעמדע באאמטע און זיי זיין אימער דאנקבאר, ווירקלאך, דאָרט גייט עס צו שטיל און די אידן קומט אויס צו שרייען טאָג־איין, טאָג אויס, וועגן זייערע באדערפ־נישן. וועגן דער נויט פון זייערע פאנדן — פון קרן־קיומת און קרן היסוד, וועלכע בייען די אידישע נאציאָנאלע היים, דער־פאר אבער דארפן זיי ניט זיין קיינע אידישע בעדיות, אויב די אינגלענדער פראבע־נצע פון קורדן, וועל־כע זיינען אנטלאָפענע פון טערקיי. איצט מיט דעם קומען פון די ארמענער וועט די גרעניץ שוין זיין פולשטענדיק געזיי־כערט און די פראנצויזן וועלן קאָנען לע־בען רואיקער. מיט אנדערע וועדטער: מיט דער שאפונג פון אן ארמעניש־קור־דישער געגענט, אדער ארמעניש־קורדיי־שער נאציאָנאלער היים וועדט סיריע אָפּ־גערינגן פונם־אראבישן האלב־אינזל, צו וואָס פראנקרייך שטרעבט אימער. דאָס וועלבע, ווי די אראבער זאָגן, מוזן די ענגלענדער אין ארץ־ישראל — מיט דער הילף פון א אידישער נאציאָנאלער היים, רייסן זיי אראָפּ פון ארץ־ישראל פון אר־ביע.

לוידער האָבן מיר ניט קיינע סטאטיס־טישע ידיעות וועגן דעם, ווי אזוי ד י פראנצויזן האָבן איינגעאָרדענט די אכציק טויזנט ארמענער. מ'קאָן גלויבן אז ניט זייער גלענצענד, ווייל זיי האָבן דאָך קיין געלט אויף דעם ניט אויסגעגעבן. די גאנ־צע דאָך שטעקט מיט "געדונגענעם מי־ליטער", מיט אן אָרט "פרעמדן לעגיאָן", קיין ערגערעס איז נישטאָ ווי זיך צו באַ־זעצן לויט די אָנציינונגען פון פרעמדע באאמטע און זיי זיין אימער דאנקבאר, ווירקלאך, דאָרט גייט עס צו שטיל און די אידן קומט אויס צו שרייען טאָג־איין, טאָג אויס, וועגן זייערע באדערפ־נישן. וועגן דער נויט פון זייערע פאנדן — פון קרן־קיומת און קרן היסוד, וועלכע בייען די אידישע נאציאָנאלע היים, דער־פאר אבער דארפן זיי ניט זיין קיינע אידישע בעדיות, אויב די מיטלען גייען בלויז פונם אידישן פאלק און דער נאנצער פראָצענט פונ'ם ארץ־ישראל ווידעראויפבי־נט ארויס אויסער די גרעניצן פון נאָ־אלע אידישע קריזן.

משה אנגאָרא

פון י. מ. גיימאן

די פוילישע רעגירונג האָט מיט־געטיילט אין סיים, אז זי פירט אָן פארהאנדלונגען מיט דער רעגירונג פון פארטוגאליע וועגן א קאָנצעסיע אויף צען מיליאָן דונם לאנד אין אנגאָלא פאר פאָליאקן.

(פון די צייטונגען).

א פאָר אינפארמאציעס וועגן דער מע־שה אנגאָלא. בלויז פאקטן.

דאָס איז געווען אין יאָר 1911.

א אידישער ווייַן סוחר פון ראָווגע, וויל־העלם טארלא, וואָס וואוינט אין ליסאבאָן, האָט פארגעלייגט דער טעריטאָריאליסטי־שער ארגאניזאציע אנגאָלא פאר א אידי־שער טעריטאָריע. עס זיינען געפירט גע־ווארן אונטערהאנדלונגען מיט דער רעגי־רונג און פארלאמענט אין ליסאבאָן. די רעגירונג האָט פארגעשלאָגן די אידישע קאָלאָניסטן צו 250 העקטאר ערד, אָבער מיט'ן תנאי, אז די אידן זאָלן זיך לערנען פארטוגעזיש. קיין אנאָלא איז געשיקט געווארן א קאָמיסיע, פון ענין איז גאָרניט געווארן, די טעריטאָריאליסטישע ארגאני־אציע איז ליקווידירט, דר. זשיטלאָווסקי האָט דעם נאָמען ווידער אויפגעלעבט, אין צוזאמענהאנג מיט דער נויט פון די אידי־שע מיליאָנען־מאסן.

די איניציאטיוע צו קאָלאָניזירן אנ־גאָלא איז איצט ארויבער צו פאָליאקן.

פוילן גיט א גרויסע צאָל עמיגראנטן. לויט'ן לעצטן חשבון, געפינען זיך אין פוילן דרייטהאלבן מיליאָן פויערים, וואָס קאָנען זיך ניט פארנס זיין אויפ'ן דארף, און זיי מוזן עמיגרירן. עס האָט זיך גע־גרינדעט א קאָלאָניאלע געזעלשאפט, וואָס וויל די עמיגראציע לענקן אזוי, אז פוילי־שע פויערים זאָלן קאָלאָניזירט ווערן אין קאָמפאקטע מאסן, אזוי אזוי ארום אפהיטן זייער אייגנארטיקייט און צוגעבונד־נקייט צו דער פוילישער מלוכה. די פוילישע פויערים ישובים אין בראזיליע באווייזן, אז דער פוילישער פויער איז א גוטער עלעמענט פאר קאָלאָניזאציע.

די פוילישע קאָלאָניאל געזעלשאפט האָט גענומען אין באטראכט אנגאָלא, און געשיקט אהין א קאָמיסיע, וואָס איז באַ־שטאנען פון יעזשיי כמיעלעווסקי אין ליפ, מענשן וואָס האָבן גרויסע דערפארונגען פון בראזיליע, און איצט האָבן זיי ארויס־גענעבן א באריכט, א בוך פון אן ערך 200 זייטן, מיט פיל אילוסטראציעס.

פון דעם דאזיקן באריכט ווייסן מיר זיך נאָכן טשיקאווע זאָכן:

אנגאָלא איז א לאנד וואָס איז דריי מאָל אזוי גרויס ווי פוילן. דאָס לאנד גע־פינט זיך אין טראָפּישן אפריקע, ביי דעם אטלאנטישן אָקעאן, אין שכנות מיט בעל־גיש קאָנגאָ. אין לאנד וואוינען זעקס מי־ליאָן אייגנלעכע, דערפון דריי און א האלבן מיליאָן נעגערס, אין ערך פערציג טויזנט פארטוגעזען, א דריי טויזנט דייטש, שען, בורען, ענגלענדער, בעלגיער און וואַרשיינלעך איינצעלנע אידן.

לויט דער קלימאטישער לאגע, האָט אין לאנד געדארפט זיין א היץ ניט אויס־צוהאלטן פאר אן איראָפּייער. אָבער דאָס לאנד וועדט געפילט אוטומאטיש, אין אלא שטראָם און. א דאנק דעם איז אין לאנד פיל קילער ווי אין בראזיליע. און דאָס לאנד טויג פאר קאָלאָניזאציע, אי־ר בערהויפט די בענגואלא געגנט, אין פעסט־געשטעלט געווארן דורך דריי עקספעדי־ציעס: פון דעם ענגלענדער גרענצער, פון דעם דייטש מארקאדסען און פון דעם אי־טאליענער טארופי. די דייטשן, די בעל־גיער און די איטאליענער חלש'ן ממש צו קאָלאָניזירן דאָס לאנד, נאָר פארטוגאליע ווייל עס ניט צוליב פאָליטישע טעמים. די דייטשן האָבן בשכנות פון אנגאָלא וועסט נוט אונטערזוכט די דאזיקע אויסקריצונגען האָט מען אויסגעפונען, אז זיי זיינען א געהיימע שפראך.

די דייטשע קרינס־שיפן פלעגן שיקן ראָריא מעסערדשעס צו אנדערע שיפן. נו, האָבן די ענגלענדער אויפגעבאפט די דאָ־זיקע מעסערדשעס אויף גראמאפאָן רע־קאָרדס און זיי אויסגעשפּילט. צוערשט האָבן זיי גאָרניט געקענט פארשטיין, אָבער דורך א צופאל האָט זיך איינמאָל דער גראמאפאָן אנגעפאנגען אָפּשטעלן און ער האָט גענומען גיין זייער לאנגזאם. ערשט דאמלסט האָט זיך דערויסגעוויזן, אז די געהיימע שפראך איז איינפאכער דייטש. ווען דער גראמאפאָן וואָלט זיך ניט געהאלטן אין אָפּשטעלן וואָלט מען קיינמאָל ניט אנטדעקט דעם סוד.

איין שפּיאָנקע האָט אָנגעשריבן מעסערדזש אויף איר אונטערקלייד. דער בעסטער געהיימער טינט, וואָס מען האָט פאר דעם צוועק גענוצט, איז די זאפט פון לימענעס. דאָס טריקנט שנעל און שפּעטער גע־בען סיגנאלן צו די דייטשע געהיימע אענגנטן מיט א געוויינלאכן פאכער. יע־דער דריי מיט'ן פאכער האָט געמיינט אז אנדער ווארט.

א דייטשער שפּיאָן איז ארונטערגע־שפּרונגען פון אן עראָפּלאן אין אן אנ־לישן קעמפּ, אָנגעטאָן אין א בריטישן מונדיר, און ער האָט באפוילן די אמת'ע ענגלישע סאָלדאטן צו ברייגען אים איכ־פארמאציע. מען האָט נעמוזט שיקן עטלאָ־כע הונדערט סאָלדאטן אים אויפצוזוכן.

שפּיאָנען אין דער לעצטער מלחמה פלעגן זיך באנוצן מיט דרייערליי וועגן, ווי אזוי ארייננצוברינגען אין שונא'ס לי־ניע. דער ערשטער וועג איז געווען צוצו־געמען דעם מונדיר פון א געפאנגענעם פייינטלאכן סאָלדאט און זיך עס אָנטאָ־מיט דעם דאזיקן מונדיר האָט ער געקענט אריבער אין שונא'ס לאנגער. דער אנדע־רער וועג איז געווען צו אריבערקריכן ביי־נאכט, ליגן באהאלטן א גאנצן טאָג, אויס־הערן אלצדינג און ביינאכט ווידער קומען צוקריכן.

דער דריטער און בעסטער וועג איז אבער געווען צו קריגן א פאספּארט פון א נייטראל לאנד און מיט דעם דאזיקן פאס־פארט ארייننקומען אין שונא'ס מדינה.

איבערצושיקן סיגנאלן פון איינעם צום צווייטן — פלעגט מען צום מערסטנס זיך באנוצן מיט דראָטלאָזער טעלעגראפיע, אומזיכטבארע טינט איז אויך א סך גע־נוצט געווארן. מען פלעגט אויפשרייבן מעפערדזשעס מיט די דאזיקע טינט אויף די קליידער, וואָס מ'האָט געטאָרן, אפילו אויף באנדאזשן און קאסטנס. איינע א שפּיאָנקע האָט געהאט אנגעשריבן א גאנצן מעסערדזש אויף איר אונטערקלייד. דער בעסטער געהיימער טינט, וואָס מען האָט פאר דעם צוועק גענוצט, איז די זאפט פון לימענעס. דאָס טריקנט שנעל און שפּעטער וועט מען דערוואָרימס עס, קומט די האנ־שריפט ארויס שוואַרץ. דאָס פאפּיר אויף וועלכן מען שרייבט איז זייער דין און שטארק מיט קען לייכט צוגעפעלייגט ווערן אזוי, עס זאָל פארנעמען א קליינעם פלאץ. מען האָט זיך אפט באנוצט מיט פּשוט'ן פאק־פאפּיר, ווייל ווער וואָלט עס פארדעכטיקט, אז א שטיקל פאפּיר, צי וועלכן עס איז איינגעוויקלט א ברוים, צי א בוך, זאָל גאָר אנטהאלטן א געהיימ'ן מעסערדזש?

אין צייט פון מלחמה פלעגן שפּיאָנען זיך באנוצן אפילו מיט ביכער. די שורות אדן פון מענינגען אין קוילן־גרובכס און אויס־לאנד, און הונדערטער טויזנטער איינע פון די אנדערע און צווישן די שורות פעלגט מען אריינשרייבן מיט געהיימע טינט. צייטונגען מיט ברייטע ברעגעס זיינען אויך געווען גוט פאר דעם. אפילו דער מענשלאכער קערפּער איז באנוצט געווארן אריבערצושמוגלען וואָס ניט איז — מערסטנס א געהיימע מאפּ. מען האָט גע־האט געכאפּט א דייטשן שפּיאָן, און ווען מ'האָט אים גענעבן א באר מיט הייסער וואסער, האָט פלוצלונג זיך באוויזן ווייס אויף זיין פלייצע. מען האָט דערזען, אז דאָס איז א מאפּ פון די אליאירטע לינעס אין פראנקרייך.

נאָך א מין שרייבן מיט וואָס שפּיאָנען באנוצן זיך געווינלאך, איז דורך א מיק־ראסקאפּ. מיט דעם מיקראסקאפּ קען מען שרייבן אויף א שפּילקע קעפּל, אויגנגלע־זער אדער שפּיץ פון א פאונטן פען פע־דער. עס פארשטייט זיך, אז דאָס מעגט־לאכע אויג קען אזא שרייבן ניט באמערקן, און עס נויטיקט זיך נאָך א מיקראסקאפּ מיט וועלכן דאָס אויפצודעקן.

א חוץ פארשיידענע שריפטלאכע מיט־לען זיינען געבראוכט געווארן אלערליי אנ־דערע קונצן. מיט וועלכע מען האָט גע־ווען מען דערוואָרימס עס, קומט די האנ־שריפט ארויס שוואַרץ. דאָס פאפּיר אויף וועלכן מען שרייבט איז זייער דין און שטארק מיט קען לייכט צוגעפעלייגט ווערן אזוי, עס זאָל פארנעמען א קליינעם פלאץ. מען האָט זיך אפט באנוצט מיט פּשוט'ן פאק־פאפּיר, ווייל ווער וואָלט עס פארדעכטיקט, אז א שטיקל פאפּיר, צי וועלכן עס איז איינגעוויקלט א ברוים, צי א בוך, זאָל גאָר אנטהאלטן א געהיימ'ן מעסערדזש?

אין צייט פון מלחמה פלעגן שפּיאָנען זיך באנוצן אפילו מיט ביכער. די שורות אדן פון מענינגען אין קוילן־גרובכס און אויס־לאנד, און הונדערטער טויזנטער איינע פון די אנדערע און צווישן די שורות פעלגט מען אריינשרייבן מיט געהיימע טינט. צייטונגען מיט ברייטע ברעגעס זיינען אויך געווען גוט פאר דעם. אפילו דער מענשלאכער קערפּער איז באנוצט געווארן אריבערצושמוגלען וואָס ניט איז — מערסטנס א געהיימע מאפּ. מען האָט גע־האט געכאפּט א דייטשן שפּיאָן, און ווען מ'האָט אים גענעבן א באר מיט הייסער וואסער, האָט פלוצלונג זיך באוויזן ווייס אויף זיין פלייצע. מען האָט דערזען, אז דאָס איז א מאפּ פון די אליאירטע לינעס אין פראנקרייך.

נאָך א מין שרייבן מיט וואָס שפּיאָנען באנוצן זיך געווינלאך, איז דורך א מיק־ראסקאפּ. מיט דעם מיקראסקאפּ קען מען שרייבן אויף א שפּילקע קעפּל, אויגנגלע־זער אדער שפּיץ פון א פאונטן פען פע־דער. עס פארשטייט זיך, אז דאָס מעגט־לאכע אויג קען אזא שרייבן ניט באמערקן, און עס נויטיקט זיך נאָך א מיקראסקאפּ מיט וועלכן דאָס אויפצודעקן.

א חוץ פארשיידענע שריפטלאכע מיט־לען זיינען געבראוכט געווארן אלערליי אנ־דערע קונצן. מיט וועלכע מען האָט גע־

קונצן און שפּיצלאך פון שפּיאָנען

פון שרגא פייוויש

פארשיידענע מיטלען מיט וועלכע שפּיאָנען, סיי מענער, סיי פרויען, באנוצן זיך אין דער צייט פון מלחמה

יאָר מאכן אינוועסטמענטס. ווי בויען הייי־זער, פלאנצונגען. האָט דער קויפער אין דער צייט גארניס געטאָן, פארלירט ער זיין רעכט. און מוז די ערד נאָכאמאָל קויפן. אזוי ארום קאָן מען ווערברען 2,500 העקטאר. א שטח פון 50,000 העק־טאר, מוז דערוואָרבן ווערן ביי דער מאכט אין אנגאָלא, אין לאנדזא. נאָך גרעסערע שטחים מוז מען זיך ווענדן שוין דירעקט קיין ליסאבאָן.

די קאָלאָניזאציע אין אנגאָלא רוקט זיך פאָראויס. אין די לעצטע דריי יאָר באזעצן זיך שוין די נעגערס אויף ערד, אויף פּלאנ־טאציעס. די רעגירונג העלפט זיי. מיט איין יאָר צוריק האָט מען די נעגערס מיט גוואלד געמוזט שלעפּן אויף א לאנדווירט־שאפטאכער אויסשטעלונג. איצט ווערן די שווארצע קולטיווירטער.

דאָס ריזיקע לאנד אנגאָלא האָט דריי קלימאטישע געגנטן. עס זיינען נאָך דאָ אומדורכדרינגבארע מדבריות. די בעסטע געגנט איז בעזמלאָ. אויף דער הערשט נאָך איז די ווייטערע ווינקעלאך דאָס גע־לע און שווארצע פיבער, און די שלאָף־קראנקהייט. אָבער דערפאר זיינען דארט די אייראָפּייאישע קראנקהייטן ניט שכיח. איבערהאופט, מאכט די טראָפּישע מעדיצין רזיזקן פארשרט. די פוילישע עקספּעדי־ציע דערקלערט מיט אבסאָלוטער זיכער־קייט, אז עס איז "אנגאָלאנישע לאנד".

אינ'ם באריכט פון דער פוילישער עקס־פּעדיציע ווערט אנגעוויזן, אז איינצעלנע אידן האָבן פאר'ן קריג געפּרוּוווט צו קאָ־לאָניזירן זיך אין אנגאָלא, נאָר די אידן האָבן זיך אין אנגאָלא, נאָר ניט פעאיק. דער פארטוגעזישער קאָנסול אין ווארשע האָט אין א געשפּרעך מיט א זשורנאליסט געמאכט די אידן אן אפערטע, אין נאָמען פון זיין רעגירונג. מען האָט צוטרוי פאר א דער אידישער פעאיקייט און צו דער אי־דישער ביידגעריט טרייהייט.

די פוילישע רעגירונג האָט איצט ארויס געשיקט א ספּעציעלן שליח קיין אנגאָלא, כדי צו קויפן רויזיקע ערד שטחים פאר א פוילישער קאָלאָניזאציע. ווי באקאנט, איז נאָר־וואָס געשלאָסן געווארן דער פוילישן־פארטוגאליישער האנדלס אָפּמאך. די פוי־לישע אנגאָלא עקספּעדיציע רעדט אָפּן, אז דער האנדלס אָפּמאך דארף אויף זיין פארבונדן מיט אן אימיגראציע אָפּמאך.

אָט דאָס איז די געשיכטע פון אנגאָלא. די אויספירן בעטן זיך אליין. עס איז קלאָר און זיכער, אז דער אידישער מלוכה־שער אידעאל קאָן פארווירקלאכט ווערן נאָר אין פארבינדונג מיט ארץ־ישראל.

אָבער דער גרעסטער טייל פון פוילישן אידנטום געפינט זיך אין א צוטאנד פון פּסיכה. עס איז פיקוח־נפש. זיי זיינען עג־לאך צו פיש, ביי וועלכע מען האָט דאָס וואסער אויסגעפּאמפּעט. און די אידן דארפן אין זיין מער לעבן אין פארדומפּט און שטי־קערדיקן גטאָ לעבן. די אידישע אקטיווי־טעט איז געוועקט. צען טויזנט פוילישע אידן ארבעטן אין קויל־גרובכס און אויס־לאנד, און הונדערטער טויזנטער זיינען גרייט צו עבודת־פרך, צוליב א מענשלאָ־כער אויסלעבונג. און דאָ מוזן געזוכט ווערן עמיגראציע לענדער, אָן טערריטאָרי־אליסטישע מלוכה־שע לאָזונגען, — מוז אויפבויען נייע אידישע ישובים. מען מוז זוכן און שאפן א באדן פאר די הונ־דערטער טויזנטער אידן, וואָס נייען אויס פון הונגער און שמאָך. אין אונגארן קלייבט מען שוין איצט געלט פאר'ן קרן־היסוד, — און ווער ווייסט, אפשר אין אן אָפּגעטאָן די דייטשן א שפּיצל. די קאָ־נאדער האָבן סיגנאליזירט: "סאָלדאטן צוריקגעצויגן". דאָס האָבן זיי זיך באהאל־טען און ווען די דייטשן זיינען אָנגעקומען זיינען זיי אריינגעפאלן אין א פאסטקע.

א דייטשע שפּיאָנקע פלעגט שפּינען א נאָכן טאָג, זי פלעגט מיט'ן פוס ברעטל געבן סיגנאלן צו די עראָפּלאנען, וואָס פלעגן פליען איבער